

UDK: 336.741.1:343.9.024 (4-672EU)

DOI: 10.5937/PDSC24557S

Nedeljko Stanković, akademik
Evropski univerzitet Brčko district
email: stankovicnedeljko@gmail.com

Dr Ljubiša Zdravković, vanredni profesor
Fakultet za evropsko pravno političke studije Beograd, JP Srbijagas
email: ljubisa.zdravkovic@yahoo.com

ZAKONSKA REGULATIVA PRANJA NOVCA U EU

Apstrakt:

Pored konvencija Organizacije Ujedinjenih nacija koje se bave problematikom sprečavanja i suzbijanja pranja novca na univerzalnom nivou u međunarodnoj zajednici, postoji i niz regionalnih dokumenata donetih u okviru Saveta Evrope koje takođe predviđaju pranje novca kao teško protivpravno i kažnjivo delo fizičkih i pravnih lica, te sistem mera za njegovo sprečavanje i suzbijanje. To su sledeće konvencije: Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom iz 1990. godine (Strasburška konvencija), i Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma iz 2005. godine (Varšavska konvencija).

Pored Saveta Evrope kao najbrojnije evropske regionalne političke i bezbednosne organizacije, i Evropska unija (odnosno njeni nadležni organi) se uključila u borbu protiv naraslih, sve raznovrsnijih oblika i vidova ispoljavanja pranja novca u raznim finansijskim, bankarskim, berzanskim, odnosno drugim poslovnim aktivnostima. To je i logično jer pranje novca potkopava, podriva ili ugrožava ekonomski i finansijski sistem na kome počiva ova najsnažnija evropska regionalna organizacija. U suprotstavljanju pranju novca Evropska unija je donela brojne regionalne dokumente. To su: a) Direktiva broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca, b) Direktiva broj 97/2001 o izmenama i dopunama Direktive broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca, c) Direktiva broj 60/2005 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma, d) Direktiva broj 70/2006 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma i e) Direktiva broj 849/2015 o prevenciji korišćenja finansijskih sistema radi pranja novca ili finansiranja terorizma.

Ključne reči: kriminal, pranje novca, konvencija, finansiranje, terorizam.

Uvod

Sam pojam pranja novca potiče od engleske reči *money laundering*, što znači legalizacija kapitala stečenog kriminalnom delatnošću, odnosno finansijske transakcije radi prikrivanja stvarnog porekla novca i drugih oblika kapitala na tržištu. Sastoji se u falsifikovanju finansijske dokumentacije i različitim manipulacijama u sistemu međubankarskih transakcija.¹

Poslednjih godina se značajno izražava u utajama poreza, ilegalnoj trgovini opojnim drogama ili oružjem, u organizovanoj kocki, korupciji, prostituciji i reketu, kao i u procesima privatizacije kapitala u bivšim socijalističkim zemljama Istočne Evrope, kao i u organizovanim kriminalnim kanalima na Zapadu.

Termin “pranje novca” nastaje u SAD u periodu prohibicije (vreme zabrane točenja alkohola), u trećoj deceniji prošlog veka, kada su kriminalci zarađeni novac od ilegalne proizvodnje i krijumčarenja alkoholnih pića prikazivali kao zaradu koju su ostvarili u lancu svojih perionica za pranje rublja i automobila. Povodom takve pojave počeo je da se za ovu pojavu upotrebljava termin “pranje novca”, odakle ga je preuzela kriminološka i krivičnopravna nauka.²

Smatra se da je prvi put ovaj pojam uveden Zakonom o bankarskim tajnama u SAD iz 1970. godine i potom Zakonom o kontroli pranja novca iz 1986. godine. Iste godine i u Velikoj Britaniji pranje novca postaje kažnjivo delo shodno odredbama Zakona o trgovini opojnim drogama.³

U literaturi se razlikuju brojne definicije ove negativne ekonomsko-finansijske i pravne pojave, tekstualno različite, ali u suštini slične, u pojedinim delovima, pa čak identične. Zbog toga nema velikih problema kada su u pitanju shvatanja i određivanje sadržaja i suštine pojma pranje novca.⁴

Još 1984. godine komisija predsednika Sjedinjenih Američkih Država za organizovani kriminalitet definisala je “pranje novca” kao “proces kojim neko lice prikriva postojanje, ilegalno poreklo ili ilegalnu upotrebu prihoda, da bi ga prikazala na taj način da izgleda kao legalan”.⁵

¹ Zdravković Lj., Aleksić S., Krivično delo pranja novca u Republici Srbiji, Niš 2023, str. 11.

² Stanković N., Terorizam i finansiranje terorizma, Brčko 2014, str. 65.

³ Manojlović D., Pranje novca – teorijsko i empirijsko istraživanje, Revija za bezbednost, Beograd, broj 2/2008. godine, str. 5-6.

⁴ Teofilović N., Jelačić M., Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca, Beograd, 2006. godine, str. 13-14.

⁵ President's Commission on Organized Crime - The Cash Connection, Organized Crime, Financial Institutions and Money Laundering, Washington, 1984. godine, str. 7.

Organizacija Ujedinjenih nacija na sličan način definiše pranje novca kao “svako prikrivanje ili pokušaj prikrivanja porekla novca ili kapitala izvedenog iz kriminalnih aktivnosti”.

Radna grupa za kontrolu i sprečavanje pranja novca (FATF), određuje pranje novca kao “obradu sredstava stvorenih kriminalnim aktivnostima radi prikrivanja ilegalnog porekla takvih sredstava”.

U vezi sa ovim pojmom se nalazi i pojam “prljav novac”. To je “svaka imovinska korist, odnosno imovina koja je pribavljena krivičnim delom (kriminalnom aktivnošću) koja uključuje i svu imovinu koja iz nje proizlazi”. Iz ovoga sledi da pranja novca uopšte nema bez prethodne kriminalne aktivnosti – tzv. predikatnog krivičnog dela. Ono može da bude različite vrste, prirode, sadržine, elemenata bića, karakteristika ili oblika/vidova ispoljavanja kao što su: poreska (fiskalna) krivična dela, carinska krivična dela, korupcija, računarski kriminalitet, narko kriminalitet, trgovina ljudima, pornografija, prostitucija, organizovani transnacionalni kriminalitet itd.

S problemom pranja novca susreću se sve savremene države, što nameće zaključak da se radi o internacionalnom problemu, koji remeti normalno odvijanje spoljnotrgovinskog poslovanja i sprovođenje međunarodnog finansijskog sistema. Pranje novca je prisutnije u onim državama u kojima postoji deficitarnost određenih proizvoda na tržištu, ili gde su poreska opterećenja previše velika. Karakteriše ga velika prilagodljivost promjenama na tržištu, kako robnom, tako i finansijskom. Ova pojava predstavlja izuzetno veliku društvenu opasnost, zato što može da ugrozi finansijsku stabilnost jedne zemlje.⁶

1. Pranje novca u dokumentima Evropske unije

Pored Organizacije Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope u borbu sa naraslim raznovrsnim oblicima ispoljavanja pranja novca uključila se i Evropska unije. To je i logično jer pranje novca potkopava, podriva ili ugrožava ekonomski i finansijski sistem na kome počiva ova najsnažnija evropska regionalna organizacija. U suprotstavljanju pranju novca Evropska unija je donela brojne regionalne dokumente, među kojima se naročito ističu sledeći, to su⁷:

a) Direktiva broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca,

b) Direktiva broj 97/2001 o izmenama i dopunama Direktive broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca,

⁶ Stanković N., Terorizam i finansiranje terorizma, Brčko 2014, str. 67.

⁷ Mitsilegas V., Money laundering counter – measures in the European Union, London, 2003. godine, str. 86-102.

c) Direktiva broj 60/2005 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma,

d) Direktiva broj 70/2006 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma i

e) Direktiva broj 849/2015 o prevenciji korišćenja finansijskih sistema radi pranja novca ili finansiranja terorizma.

Prvi značajan akt o suzbijanju ili sprečavanju pranja novca doneo je Savet Evropskih zajednica 1991. godine. To je bila Direktiva broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca (Prva direktiva). Ovaj dokument je afirmisao sveobuhvatnu aktivnost na prevenciji, ali i represiji pranja novca⁸. Naime, radi se o dokumentu⁹ koji od država članica ove evropske organizacije zahteva da propišu obavezu da u svom nacionalnom zakonodavstvu zabrane pranje novca, ali ne insistirajući da ovakve delatnosti predvide kao krivično delo (već kao bilo koji kažnjivi javnopravni delikt).

Pri tome se pojam novca shvata u skladu sa njegovim određenjem koje je dala Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga ili prihotropnih supstanci (Bečka konvencija), odnosno Strasburška konvencija Saveta Evrope¹⁰.

U odnosu na ova pojmovna određenja pranja novca, Prva direktiva pravi razliku koja je vezana za predikatno krivično delo. Naime, imovina koja može biti objekt napada kod pranja novca vezuje se za sve vrste ili oblike ispoljavanja "kriminalne aktivnosti", koje između ostalog obuhvataju krivična dela u vezi sa opojnim drogama i psihotropnim supstancama, ali i bilo koja druga krivična dela koja propisuju pojedina nacionalna krivična zakonodavstva. Pored toga, ova Direktiva prihvata ekstrateritorijalnu primenu njenih odredaba.

To znači da je pranje novca vezano za bilo koje predikatno krivično delo (prethodnu kriminalnu aktivnost) koje je izvršeno na domaćoj ili inostranoj teritoriji druge države članice Evropske unije ili pak neke treće države.

Kao jednu od preventivnih mera Direktiva zahteva od država članica Unije¹¹ da preduzmu potrebne mere kako bi u svakom konkretnom slučaju kreditne i druge finansijske institucije utvrdile identitet stranaka koje stupaju u različite poslovne odnose ili kada se radi o većim novčanim transakcijama (u iznosu preko 15. 000 Eura), te da potrebnu finansijsku (računovodstvenu, knjigovodstvenu ili drugu poslovnu) dokumentaciju čuvaju najmanje pet godina, posebno ako se radi o

⁸ Hartley T. C., Temelji prava Europske zajednice, Rijeka, 2004. godine, str. 124-137.

⁹ Lopandić D., Ugovor o Evropskoj uniji – Rim, Mاستriht, Amsterdam, Beograd, 1999. godine, str. 37-46.

¹⁰ V. C. Wingaert, G. C. Stessens, International criminal law: a collection of international and european instruments, Hague, 1996. godine, str. 118-121.

¹¹ Pradel J., Corstens G. , Droit penal europeen, Paris, 2002. godine, str. 189-194.

dokumentaciji koja može biti dokaz u sprovođenju istrage za krivično delo pranja novca.

Evropski Parlament je doneo 2001. godine Direktivu broj 97/2001 o izmenama i dopunama Direktive broj 308/1991 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca¹². Ovu Direktivu je potvrdio svojom odlukom i Savet Evropske unije (Directive 91/308/EEC). Ova Direktiva ističe da je prethodna Direktiva iz 1991. godine predstavljala oslonac kao jedan od glavnih instrumenata u borbi protiv pranja novca, koji odražava najbolju međunarodnu praksu u ovoj oblasti.

Međutim, pored toga je neophodno dalje uspostavljanje visokih standarda zaštite finansijskog sektora i drugih ranjivih oblasti od štetnih uticaja prihoda stečenih kriminalom.

Stoga ova Direktiva preciznije, u cilju povećanja efikasnosti primenjenih preventivnih mera za sprečavanje pranja novca, posebnu pažnju posvećuje: a) preciziranju vrsta finansijskih institucija (uključujući i berze, menjačnice i sl.) na čijem preventivnom radu je težište borbe sa ovom nedozvoljenom pojavom, b) proširivanju broja i vrste predikatnih krivičnih dela čijim izvršenjem se pribavljaju sredstva i imovina koji predstavljaju predmet pranja novca i c) proširenju kruga obveznika koji preduzimaju pojedine preventivne delatnosti.

Potom su Evropski Parlament i Savet Evropske unije u toku 2005. godine usvojili Direktivu broj 60/2005 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma, koja se bavi prevencijom i represijom, pored pranja novca, i kažnjivih dela u oblasti finansiranja terorizma. Stoga ovaj dokument u značajnoj meri proširuje krug obveznika koji su dužni da u oblasti finansijskog poslovanja preduzimaju pojedine mere i aktivnosti sa ciljem sprečavanja finansiranja terorizma¹³.

Komisija Evropskih zajednica je dalje 2006. godine donela Direktivu broj 70/2006 o sprečavanju korišćenja finansijskih sistema sa ciljem pranja novca i finansiranja terorizma. Ova Direktiva je u značajnoj meri precizirala pojam i karakteristike predikatnog krivičnog dela kao kriminalne aktivnosti iz koje je proistekla nezakonita imovina. Tako se kao kriminalna aktivnost smatra "svaki oblik učestvovanja u ostvarenju teškog krivičnog dela". A kao "teško krivično delo" smatraju se, pored taksativno navedenih ("katalog") krivičnih dela, i teške prevare, korupcija i sva krivična dela za koja je propisana kazna lišenja slobode u trajanju

¹² Vidosavljević D., Direktiva Evropske unije o suzbijanju pranja novca putem krivičnog prava, Zbornik radova, Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije, Kragujevac, 2022. godine, str. 401-410.

¹³ Jakulin V., Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Evrope, Strani pravni život, Beograd, broj 2/2015. godine, str. 11-22.

većem od jedne godine, odnosno minimalno više od šest meseci zavisno od rešenja u pojedinim nacionalnim zakonodavstvima.

Takođe, ova Direktiva pod imovinom podrazumeva “sredstva svake vrste, materijalna ili nematerijalna, pokretna ili nepokretna, vidljiva ili nevidljiva, kao i pravne dokumente ili instrumente u bilo kom obliku uključujući elektronski ili digitalni format, kojima se dokazuje pravo ili interes na tim sredstvima”.

I na kraju, u okviru Evropske unije je 2015. godine usvojena Direktiva broj 849/2015 o prevenciji korišćenja finansijskih sistema radi pranja novca ili finansiranja terorizma koja u značajnoj meri usvojenim merama podiže nivo efikasnosti, kao i kvalitet primenjenih preventivnih mera.

2. Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom

Konvencija o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom¹⁴ (poznata kao Strasburška konvencija) je doneta 8. novembra 1990. godine u Strazburu. Ona predstavlja prvi regionalni dokumenat u okviru Saveta Evrope koji institucionalizuje primenu preventivnih i represivnih mera u cilju suprotstavljanja različitim oblicima/vidovima ispoljavanja pranja novca u okviru nacionalnih pravnih sistema. Konvencija polazi od činjenice da je cilj Saveta Evrope “da ostvari veće jedinstvo među državama, svojim članicama, u smislu zajedničke politike s ciljem zaštite društva i borbe protiv teških krivičnih dela, koja sve više postaje međunarodni problem”, te zaključuje da ova borba zahteva upotrebu modernih i efikasnih metoda na međunarodnom planu¹⁵.

Član 6. Strasburške konvencije određuje pojam krivičnog dela pranja novca. To je svaka umišljano preduzeta delatnost:

1) konverzije ili transfera imovine, uz znanje da takva imovina predstavlja prihod od kriminala, s ciljem prikrivanja ili netačnog prikazivanja nezakonitog porekla imovine ili pomaganja nekom licu koje je uključeno u činjenje predikatnog krivičnog dela da izbegne zakonske posledice svog dela,

2) prikrivanje ili netačno prikazivanje prave prirode, izvora, mesta, upotrebe, kretanja, prava ili svojine u odnosu na imovinu, znajući da ta imovina predstavlja prihod stečen činjenjem krivičnog dela,

3) sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, sa znanjem, u vreme prijema, da takva imovina predstavlja prihod od krivičnog dela i

¹⁴ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 14/90.

¹⁵ Jakulin V., Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Evrope, Strani pravni život, Beograd, broj 2/2015.godine, str. 11-22.

4) učestvovanje, udruživanje ili zavera radi činjenja, pokušaj činjenja i pomaganje, podsticanje, olakšavanje i savetovanje u cilju činjenja bilo kog odkrivičnih dela ustanovljenih u Konvenciji. Na sličan način, kao i univerzalne konvencije, i ova regionalna evropska Konvencija u prvoj glavi, u članu 1. daje definicije određenih pojmova i instituta od značaja za razumevanje i suzbijanje pranja novca. Tako¹⁶:

a) "prihod" označava svaku ekonomsku korist od krivičnih dela. On može da se sastoji od bilo koje imovine definisane u tački b.ovog člana,

b) "imovina" označava imovinu bilo kakvog opisa, bilo materijalnu ili nematerijalnu, pokretnu ili nepokretnu, kao i pravna dokumenta ili instrumente kojima se dokazuje vlasništvo ili interes u odnosu na takvu imovinu,

c) "sredstva" predstavljaju svaku imovinu koja se koristi ili postoji namera da se koristi, na bilo koji način, u celini ili delimično, za činjenje krivičnog dela ili krivičnih dela,

d) "konfiskacija" obuhvata kaznu ili meru, koju naredi sud posle postupka u vezi sa krivičnim delom ili krivičnim delima, koja ima za posledicu konačno oduzimanje imovine i

e) "predikatno krivično delo" označava svako krivično delo koje je imalo za posledicu sticanje prihoda koji mogu postati predmet krivičnog dela pranja novca.

Glava druga Konvencije pod nazivom: „Mere na nacionalnom planu“ propisuje sistem mera za efikasnu prevenciju i represiju pranja novca i sa njom povezanih delatnosti. To su:

a) konfiskacija sredstava i prihoda ili imovine čija vrednost odgovara takvim prihodima (član 2.),

b) istražne i privremene mere koje mogu biti neophodne da se utvrdi i uđe u trag imovini koja podleže konfiskovanju i da se spreče bilo kakve radnje, transfer ili raspolaganje takvom imovinom (član 3.) i

c) specijalna istražna ovlašćenja i tehnike¹⁷ (član 4.) čijom primenom su sudovi ili drugi nadležni organi ovlašćeni da naredi da se bankarske, finansijske ili komercijalne dokumentacije stave na raspolaganje ili da se zaplene s ciljem sprovođenja sudskih postupaka, pri čemu se ove organizacije ne mogu pozivati na bankarsku tajnu. Države se takođe obavezuju da primene i specijalne istražne tehnike kojima se olakšava identifikacija i ulaženje u trag prihodima i prikupljanje dokaza s tim u vezi. Takve tehnike mogu obuhvatiti naloge za praćenje, osmatranje,

¹⁶ Mrčela M., Pravni i praktični aspekti oduzimanja imovinske koristi u kaznenom postupku, Policijska i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/1999. godine, str. 287-303.

¹⁷ Seljmonaj A., Pranje novca, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, broj 2/2012. godine, str. 167-179.

prisluškivanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i naloge za izradu određenih dokumenata¹⁸.

No, nema efikasne borbe sa različitim oblicima i vidovima ispoljavanja pranja novca bez uspostavljene efikasne međunarodne saradnje država. Upravo glava treća Konvencije pod nazivom: „Međunarodna saradnja“ ukazuje na:

1) principe međunarodne saradnje (član 7.),

2) istražnu pomoć (član 8.). Tako su se države obavezale da jedna drugoj, na njihov zahtev, pružaju u najvećoj mogućoj meri pomoć u utvrđivanju i pronalaženju sredstava, prihoda i druge imovine koja podleže konfiskaciji. Takva pomoć obavezno uključuje svaku meru kojom se obezbeđuje i osigurava dokaz o postojanju, lokaciji ili kretanju, prirodi, pravnom statusu ili vrednosti gore pomenute imovine,

3) privremene mere (član 11.) - na zahtev strane koja je pokrenula krivični postupak ili postupak radi konfiskacije imovine, druga strana obavezno preduzima neophodne privremene mere, kao što su zamrzavanje ili zaplena, da bi sprečila bilo kakav posao, prenos ili raspolaganje imovinom koja bi, u nekoj kasnijoj fazi, mogla da postane predmet zahteva za konfiskaciju ili koja bi mogla da bude takva da zadovolji podneti zahtev i

4) konfiskaciju prihoda (član 13.).

3. Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma

Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma¹⁹, sačinjena 16. maja 2005. godine u Varšavi predstavlja novi regionalni međunarodni dokument sa obavezama za nacionalna zakonodavstva kako bi sinhronizovala skup aktivnosti na sprečavanju i suzbijanju pranja novca²⁰. Ona, zapravo, postavlja osnovu za nacionalna zakonodavstva država članica ove najznačajnije regionalne evropske organizacije za inkriminaciju dva samostalna krivična dela. To su:

a) pranje novca i

b) finansiranje terorizma.

Pre postavljanja osnova za propisivanje navedenih krivičnih dela Konvencija u članu 1. daje definicije za to potrebnih pojmova. To su:

¹⁸ Petrašević T., Vuletić I., Procesno-pravni aspekti prava EU, Osijek, 2015. godine, str.161-169.

¹⁹ Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori broj 19/2009.

²⁰ Bingulac N., U. Mrdić, Pranje novca kao strateški rizik za stabilnost i perspektive savremenog demokratskog društva, Kultura polisa, Novi Sad, broj 35/2018. godine, str. 603-614.

a) "prihod" označava svaku ekonomsku korist, proisteklu ili stečenu, neposredno ili posredno, od krivičnih dela. Ona se može sastojati od bilo koje imovine,

b) "imovina" obuhvata imovinu svakog opisa, materijalnu ili nematerijalnu, pokretnu ili nepokretnu, i pravne dokumente ili instrumente kojima se dokazuje svojina ili interes u odnosu na takvu imovinu,

c) "sredstva" predstavljaju svaku imovinu koja se koristi ili se planira da se koristi na bilo koji način, u celini ili delimično, za izvršenje jednog ili više krivičnih dela,

d) "konfiskacija" obuhvata kaznu ili meru koju izriče sud po sprovedenom postupku u vezi sa jednim ili više krivičnih dela, kojom se pravnosnažno oduzima imovina,

e) "predikatna krivična dela" označavaju svako krivično delo putem koga je stečen prihod koji može postati predmet krivičnog dela definisanog u ovoj konvenciji (član 9.) – pranje novca,

f) "finansijsko obaveštajna jedinica" ("FIU") označava centralnu, nacionalnu agenciju odgovornu za to da dobija (i, shodno ovlašćenjima, da zahteva), analizira i dostavlja nadležnim organima otkrića o finansijskim informacijama²¹: 1) u vezi sa sumnjivim prihodima i potencijalnim finansiranjem terorizma ili 2) koje su, shodno domaćem zakonodavstvu ili propisima, potrebne radi borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma i

g) "zamrzavanje" ili "zaplena" obuhvata privremenu zabranu transfera, uništenja, konverzije, raspolaganja ili kretanja imovine ili privremeno preuzimanje staranja ili kontrole nad imovinom na osnovu naloga koji izdaje sud ili neki drugi nadležni organ.

Član 9. Konvencije određuje, pojam, sadržinu, elemente bića i karakteristike krivičnog dela pranja novca. Tako se ovo krivično delo koje nacionalna krivična zakonodavstva treba da uspostave, sastoji u umišljajnom (namernom) preduzimanju sledećih delatnosti:

1) konverzije ili transfera imovine, uz znanje da ta imovina predstavlja prihod od krivičnog dela, u svrhu sakrivanja ili prikrivanja nezakonitog porekla imovine ili pomaganje bilo kom licu koje je umešano u izvršenje krivičnog dela da izbegne zakonske posledice svojih radnji,

²¹ Fijat Lj. , Ocena sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u bankama, Ekonomske teme, Beograd, broj 1/2013. godine, str. 209-225.

2) sakrivanja ili prikrivanja prave prirode, izvora, lokacije, raspolaganja, kretanja, imovinskih prava ili prava vlasništva nad imovinom, uz znanje da ta imovina predstavlja prihod stečen od krivičnog dela i

3) u zavisnosti od ustavnih načela i osnovnih postavki domaćeg pravnog sistema, sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, uz znanje, u trenutku primanja te imovine, da ona predstavlja prihod stečen krivičnim delom.

Takođe kao krivično delo pranja novca smatra se i učestvovanje, udruživanje ili zavera u cilju izvršenja, pokušaj izvršenja i pomaganje, podsticanje, olakšavanje i pomaganje savetima u izvršenju ovog dela. To ukazuje na obavezu kažnjavanja, kako za saučesništvo (kao zajedničko učešće više lica u vidu podstrekavanja i pomaganja), tako i za pokušaj izvršenja krivičnog dela pranja novca, bez obzira na konkretan oblik/vid njegovog ispoljavanja u praksi.

Pri tome je određeno da država potpisnica Konvencije može da usvoji takve zakonske ili druge mere koje će joj omogućiti da u svom unutrašnjem, nacionalnom pravu kvalifikuje kao krivično delo sve ili samo neke od napred nabrojanih delatnosti pranja novca u kojima je učinilac²²: a) sumnjao da imovina predstavlja prihod od kriminala i b) trebalo da pretpostavi da imovina predstavlja prihod stečen od kriminala.

Takođe Konvencija zahteva od pojedinih država da²³:

a) obezbede da prethodno ili istovremeno izricanje okrivljujuće presude nekom licu za predikatno krivično delo nije preduslov za izricanje presude kojom se ono oglašava krivim (odgovornim) za pranje novca,

b) obezbede da izricanje presude kojom se neko oglašava krivim za pranje novca bude moguće gde god je dokazano da imovina, koja je predmet dela vodi poreklo od krivičnog dela u sticaju, s tim što ne mora nužno da bude precizno ustanovljeno o kom je krivičnom delu reč i

c) obezbede da se krivična dela u sticaju sa pranjem novca prošire na ponašanje koje se dogodilo u drugoj državi, a koje predstavlja krivično delo u toj državi, i koje bi predstavljalo krivično delo u sticaju kada bi se dogodilo na domaćoj teritoriji.

S obzirom na prirodu, karakter i značaj krivičnog dela pranja novca i činjenicu da se ono često vrši u različitim oblicima privrednih delatnosti uopšte ili u pojedinim oblastima, segmentima privrednog poslovanja u zemlji ili inostranstvu, to je Konvencija u članu 10. pod nazivom: "Korporativna odgovornost" predvidela

²² Jakulin V., Pranje novca u aktima Europske unije i Saveta Evrope, Strani pravni život, Beograd, broj 2/2015. godine, str. 11-22.

²³ Taseva S., Perenje pari, Skopje, 2003. godine, str.106-125.

mogućnost da za ova kažnjiva dela odgovaraju, pored fizičkih lica, i pravna lica²⁴. Za odgovornost pravnih lica potrebno je da konkretno krivično delo pranje novca počinio bilo koje fizičko lice radi pribavljanja koristi za to pravno lice, ako to fizičko lice deluje ili pojedinačno ili kao deo nekog organa upravljanja pravnog lica, koji ima rukovodeću poziciju u pravnom licu, na osnovu:

- a) prava da zastupa pravno lice,
- b) ovlašćenja da donosi odluke u ime pravnog lica,
- c) ovlašćenja da vrši kontrolu unutar pravnog lica ili
- d) učesća takvih fizičkih lica u svojstvu saučesnika ili onoga ko je podstakao na izvršenje navedenih krivičnih dela.

Takođe, pravno lice može da bude smatrano odgovornim za krivično delo pranja novca kada odsustvo nadzora ili kontrole od fizičkog lica omogući izvršenje krivičnog dela u korist tog pravnog lica pod uslovom da takvo delo izvrši upravo njemu podređeno fizičko lice. No, i u ovom slučaju odgovornost pravnog lica ne isključuje krivične postupke protiv fizičkih lica koja su neposredni izvršioci, koja podstiču na izvršenje ili su pak saučesnici u izvršenju ovih krivičnih dela²⁵.

U glavi trećoj Konvencija predviđa sistem mera koje pojedine države treba da preduzmu na nacionalnom planu. Tako član 3. predviđa obaveznu ili fakultativnu primenu konfiskacije imovine - sredstava i prihoda, odnosno imovine čija vrednost odgovara tim prihodima ili opranoj imovini. Kod određenih krivičnih dela čak je preporučeno da se propiše obavezna konfiskacija sredstava i imovine. Takav je slučaj kod krivičnih dela: pranja novca, krijumčarenja narkotika, krijumčarenja ljudi i bilo kojeg drugog teškog krivičnog dela. Ipak, u slučaju izvršenja i ovih teških krivičnih dela učinilac mora da dokaže poreklo navodnih prihoda ili druge imovine koja podleže konfiskaciji, u meri u kojoj je takav zahtev konzistentan sa načelima njenog unutrašnjeg prava.

Istražne i privremene mere (član 4.) se takođe preporučuju u akciji suprotstavljanja pranju novca. Naime, države treba da preduzmu potrebne zakonske i druge mere koje će im omogućiti da brzo identifikuju, uđu u trag, zamrznju ili zaplene imovinu koja podleže konfiskaciji, pre svega, kako bi olakšala izvršenje potonje konfiskacije²⁶.

²⁴ Stajić Lj., Jovašević D., Bezbednosni i pravni aspekti pranja novca, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1/2003. godine, str. 93-117.

²⁵ Novoselec P., Martinović I., Komentar Kaznenog zakona, Prva knjiga, Opći dio, Zagreb, 2019. godine, str.287-291.

²⁶ Dautbegović A., Ahmić E., Kriminalistički i krivičnopravni aspekti pribavljanja i ocjene dokaza u procesuiranju krivičnih djela pranja novca pred Sudom BiH, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 1-2/2013. godine, str. 60-74.

Zamrzavanje, zaplena i konfiskacija iz člana 5. Konvencije obuhvataju²⁷:

- a) imovinu u koju su prihodi transformisani ili konvertovani,
- b) imovinu stečenu iz zakonitih izvora, ako su se prihodi pomešali, u celini ili delimično, sa takvom imovinom, do visine procenjene vrednosti tih "pomešanih" prihoda i
- c) dobit ili druge koristi proistekle iz prihoda stečenih kriminalom, od imovine u koju su prihodi stečeni kriminalom transformisani ili konvertovani ili od imovine sa kojom su prihodi stečeni kriminalom pomešani, do visine procenjene vrednosti "pomešanih" prihoda, na isti način i u istom obimu kao i prihode stečene kriminalom.

U vezi sa zaplenom i konfiskacijom imovine, stoji i odredba člana 6. Konvencije. Ona nosi naziv: "Upravljanje zamrznutom ili zaplenjenom imovinom". Prema ovoj odredbi istražna ovlašćenja i tehnike²⁸ (član 7.) treba da omoguće pojedinim državama, odnosno njihovim sudovima ili drugim nadležnim organima obezbeđenje potrebnih ovlašćenja kako bi mogli da nalože da bude podneta na uvid bankarska, finansijska ili trgovinska dokumentacija ili da ista bude zaplenjena kako bi se mogli sprovesti postupci privremene zaplene i konfiskacije sredstava ili imovine, pri čemu nije moguće da se izbegne njihova primena uz pozivanje na bankarsku tajnu.

U tom smislu pojedine države treba da usvoje potrebne zakonske i druge mere koje će im omogućiti da:

- a) utvrde da li je fizičko ili pravno lice imalac ili povlašćeni vlasnik jednog ili više računa, kakva god da je njihova priroda, u bilo kojoj banci koja se nalazi na njenoj teritoriji i da, ako je tako, dobije sve potrebne podatke u vezi sa identifikovanim računima,
- b) dobiju precizne podatke o utvrđenim bankovnim računima i bankarskim operacijama koje su sprovedene u određenom vremenskom periodu preko jednog ili više određenih računa, uključujući tu i podatke o svakom računu na koji je novac upućivan ili sa koga je novac priman²⁹,
- c) nadziru, u utvrđenom periodu, bankarske operacije koje se sprovode preko jednog ili više identifikovanih računa i

²⁷Šaković A., Organizirani ekonomski kriminal u odnosu na korupciju i pranje novca u Bosni i Hercegovini, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2003. godine, str. 183-193.

²⁸ Meštrović D., Legalizacija nelegalno stečenog kapitala, Policijska i sigurnost, Zagreb, broj 1-3/2002. godine, str. 145-155.

²⁹ Jovašević D., Krivičnopravni aspekti pranja novca, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6/2003. godine, str. 5-10.

d) obezbede da banke ne otkriju bankarskom klijentu o kome je reč, niti trećim licima da su informacije tražene ili pribavljene, kao ni to da je istraga u toku³⁰.

Konvencija (Varšavska) u članu 13. predviđa niz mera za sprečavanje (prevenciju) pranja novca. Tako se od država ugovornica zahteva da usvoje potrebne zakonske i druge mere koje treba da joj omoguće da uspostavi sveobuhvatni unutrašnji regulatorni i nadzorni režim, odnosno režim monitoringa, kako bi se sprečila pojava ili širenje pranja novca, uopšte ili u pojedinim oblicima/vidovima ispoljavanja i obratiće dužnu pažnju na primenjive međunarodne standarde uključujući tu, pre svega, preporuke koje je usvojila Radna grupa za finansijsku akciju u pogledu pranja novca (FATF).

Zaključak

S problemom pranja novca susreću se sve savremene države, što nameće zaključak da se radi o internacionalnom problemu, koji remeti normalno odvijanje spoljnotrgovinskog poslovanja i sprovođenje međunarodnog finansijskog sistema. Pranje novca je prisutnije u onim državama u kojima postoji deficitarnost određenih proizvoda na tržištu, ili gde su poreska opterećenja previše velika. Karakteriše ga velika prilagodljivost promjenama na tržištu, kako robnom, tako i finansijskom. Ova pojava predstavlja izuzetno veliku društvenu opasnost, zato što može da ugrozi finansijsku stabilnost jedne zemlje. Krivičnim delom pranja novca se nelegalno stečen novac kriminalnim delatnostima, pokušava da stavi u legalne tokove i poslove.

Ono što je posebno specifično zadnjih decenija, jeste pranje novca i finansiranje terorizma. Time se novac stečen uglavnom od transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, koristi radi finansiranja određenih terorističkih akcija, kako u pojedinim zemljama EU, tako i u čitavom svetu. Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, sačinjena 16. maja 2005. godine u Varšavi, takozvana Varšavska konvencija koju smo u samom radu detaljno obradili, detaljno reguliše i predviđa ovu oblast.

Pored Organizacije Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope u borbu sa naraslim raznovrsnim oblicima ispoljavanja pranja novca uključila se i Evropska unije. To je i logično jer pranje novca potkopava, podriva ili ugrožava ekonomski i finansijski sistem na kome počiva ova najsnažnija evropska regionalna organizacija. U suprotstavljanju pranju novca Evropska unija je donela brojne regionalne dokumente,

³⁰ Svičević S., Pranje novca i rizici finansijskog izveštavanja, Revizor, Beograd, broj 13/2010. godine, str. 89-97.

pet direktive i dve konvencije koje smo u ovom radu detaljno objasnili. Kod određenih krivičnih dela čak je preporučeno da se propiše obavezna konfiskacija sredstava i imovine. Takav je slučaj kod krivičnih dela: pranja novca, krijumčarenja narkotika, krijumčarenja ljudi i bilo kojeg drugog teškog krivičnog dela. Kod krivičnog dela pranja novca, zakonodavstvo EU osim odgovornosti fizičkog lica, predviđa i krivičnu odgovornost pravnog lica.

Krivičnim delom pranja novca smatra se i učestvovanje, udruživanje ili zavera u cilju izvršenja, pokušaj izvršenja i pomaganje, podsticanje, olakšavanje i pomaganje savetima u izvršenju ovog dela. To ukazuje na obavezu kažnjavanja, kako za saučesništvo (kao zajedničko učešće više lica u vidu podstrekavanja i pomaganja), tako i za pokušaj izvršenja krivičnog dela pranja novca, bez obzira na konkretan oblik i vid njegovog ispoljavanja u praksi.

Nedeljko Stanković, Academician

The European University Brčko District

Ljubiša Zdravković, PhD, Associate Professor

The Faculty of European Legal and Political Studies Belgrade, JP Srbijagas

LEGAL REGULATION OF MONEY LAUNDERING IN THE EU

Abstract:

In addition to the conventions of the United Nations Organization that deal with the problem of preventing and suppressing money laundering at the universal level in the international community, there are also a number of regional documents adopted within the Council of Europe that also provide for money laundering as a serious illegal and punishable act by natural and legal persons, and system of measures for its prevention and suppression. These are the following conventions: Council of Europe Convention on Laundering, Tracing, Seizure and Confiscation of Proceeds of Crime from 1990 (Strasbourg Convention), and Council of Europe Convention on Laundering, Tracing, Seizure and Confiscation of Proceeds of Crime and on the Financing of Terrorism from 2005 (Warsaw Convention).

In addition to the Council of Europe, as the most numerous European regional political and security organization, the European Union (that is, its

competent authorities) has joined the fight against the growing, increasingly diverse forms and types of money laundering in various financial, banking, stock exchange, and other business activities. This is also logical because money laundering undermines, undermines or endangers the economic and financial system on which this strongest European regional organization rests. In combating money laundering, the European Union has adopted numerous regional documents. These are: a) Directive No. 308/1991 on preventing the use of financial systems for the purpose of money laundering, b) Directive No. 97/2001 on amendments to Directive No. 308/1991 on preventing the use of financial systems for the purpose of money laundering, c) Directive No. 60/2005 on the prevention of the use of financial systems for the purpose of money laundering and terrorist financing, d) Directive No. 70/2006 on the prevention of the use of financial systems for the purpose of money laundering and terrorist financing and e) Directive No. 849/2015 on the prevention of the use of financial systems for the purpose of money laundering or terrorist financing.

Keywords: *crime, money laundering, convention, financing, terrorism.*

Korišćena literature

1. Bingulac N., U. Mrdić, (2018), Pranje novca kao strateški rizik za stabilnost i perspektive savremenog demokratskog društva, Kultura polisa, Novi Sad, broj 35, str. 603-614,
2. Dautbegović A., Ahmić E., (2013), Kriminalistički i krivičnopravni aspekti pribavljanja i ocjene dokaza u procesuiranju krivičnih djela pranja novca pred Sudom BiH, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 1-2, str. 60-74,
3. Fijat Lj. , (2013), Ocena sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u bankama, Ekonomske teme, Beograd, broj 1, str. 209-225,
4. Hartley T. C., (2004), Temelji prava Europske zajednice, Rijeka,
5. Jakulin V., (2015), Pranje novca u aktima Europske unije i Saveta Evrope, Strani pravni život, Beograd, broj 2, str. 11-22,
6. Jovašević D., (2003), Krivičnopravni aspekti pranja novca, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6, str. 5-10,
7. Lopandić D., (1999), Ugovor o Evropskoj uniji – Rim, Mاستriht, Amsterdam, Beograd,
8. Manojlović D., (2008), Pranje novca – teorijsko i empirijsko istraživanje, Revija za bezbednost, Beograd, broj 2, str. 5-6,

9. Mitsilegas V., (2003), Money laundering counter – measures in the European Union, London,
10. Mrčela M., (1999), Pravni i praktični aspekti oduzimanja imovinske koristi u kaznenom postupku, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4, str. 287-303,
11. Meštrović D., (2002), Legalizacija nelegalno stečenog kapitala, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-3, str.145 -155,
12. Novoselec P., Martinović I., (2019), Komentar Kaznenog zakona, Prva knjiga, Opći dio, Zagreb,
13. Pradel J., Corstens G. , (2002), Droit penal europeen, Paris,
14. President's Commission on Organized Crime (1984) - The Cash Connection, Organized Crime, Financial Institutions and Money Laundering, Washington,
15. Petrašević T., Vuletić I., (2015), Procesno-pravni aspekti prava EU, Osijek, 2015. godine,
16. Stanković N., (2014) ,Terorizam i finansiranje terorizma, Brčko,
17. Stajić Lj., Jovašević D., (2003), Bezbednosni i pravni aspekti pranja novca, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1, str. 93-117,
18. Seljmonaj A., (2012), Pranje novca, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, broj 2, str. 167-179,
19. Svičević S., (2010), Pranje novca i rizici finansijskog izveštavanja, Revizor, Beograd, broj 13, str. 89-97.
20. Šaković A., (2003), Organizirani ekonomski kriminal u odnosu na korupciju i pranje novca u Bosni i Hercegovini, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4, str. 183-193,
21. Taseva S. , (2003), Perenje pari, Skoplje,
22. Teofilović N., Jelačić M., (2006), Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca, Beograd,
23. V. C. Wingaert, G. C. Stessens, (1996), International criminal law: a collection of international and european instruments, Hague,
24. Vidosavljević D., (2022), Direktiva Evropske unije o suzbijanju pranja novca putem krivičnog prava, Zbornik radova, Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije, Kragujevac, str. 401-410,
25. Zdravković Lj., Aleksić S., (2023), Krivično delo pranje novca u Republici Srbiji, Niš , Naisprint,
26. Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori broj 19/2009.
27. Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 14/90.